

Változatok Dohnányira – 125. születésnapja után 1. rész

Mostanában töprengek azon, mi különös zenei kisugárzása lehetett a 18–19. században a nyugat-magyarországi síkvidéknek – még a környékére is. A talaj tette-e, a klíma, a szellemi légkör, hogy annyi világra szóló muzsikust termelt ott, amikor a Duna még nem elválasztotta, hanem összekötötte a Csallóközt a Szigetközzel s talán az egész alkotta a Kisalföldet. A Pozsony megyei Nagyabony szülötte Bihari János, nemzetközi csillaga a verbunkosnak. Ugyane megyének Joachim József, ki a világ első Zeneművészeti Főiskolájának lesz majd iskolateremtő hegedűtanára, évtizedekre igazgatója is. (Talán nem túl ismert, hogy a berlini intézet cserélte fel elsőként a földön *Musikhochschule*-ra a korábban bevett konzervatórium elnevezést.) Maradva a hegedűsöknél – figyeljünk a terület kisugárzását! – Veszprémben született Auer Lipót, az orosz cár majdani udvari hegedűse, kamaramuzsikusa, karmestere, elhalmozva kitüntetésekkel és, professzori minőségben, világhírvé vált hegedűs tanítványokkal. A síkság nyugati pereme, Doborján adta Liszt Ferencet. Pozsonyból származott el – felmenői között számos muzsikussal – Gyulára Erkel Ferenc. Győrből való Richter János, ő Bécs valamennyi karmesteri kulcspozíciójának birtokosa lesz, Wagner famulusa is; az ő pálcája avatja fel a bayreuthi Festspielhaus épületét. Nikisch Artur (sz. Lébény Szent-Miklós) utóbb a lipcsei Gewandhausorchester, a berlini Filharmonikusok vezető karnagya. A vezénylés első szisztematikus professzora a lipcsei Konzervatóriumban, tőle eredeztetik a modern karmesterművészetet (van róla némafilm) a berlini zenekarával ő készítette el 1913-ban szimfonikus mű (Beethoven V.) első rövidítés nélküli, teljes lemezfelvételét, ami felért egy diszkográfiai forradalommal. Folytathatnám éppen a névsorolvasást, de érjük be azokkal az urakkal, akik új zenei térképet rajzoltak Európára. Hogy mást ne mondja, az orosz hegedűiskolát, függetlenül politikai csillagállástól, bizton nevezhetjük Auer Lipótnak mindmáig, Vengerovig és tovább.

Megbecsült muzsikust utóbb is sokat, világ csodája zenei termést azonban utoljára a

végéhez közeledő 19. században érlelt e régió. A három királyok: Bartók, Dohnányi, Kodály. Kettejük nem őshonos. De Bartók Béla Pozsonyban töltötte muzsikussá válása döntő középiskolás éveinek nagy részét; Kodály Zoltán pólyában „utazott” Kecskemétről Szobra – ma: magyar-szlovák határ-állomás –, onnét Galántára, a Csallóközbe, gimnazistának a nagy hegyekhez közeli Nagyszombatba. Onnét zenét hallgatni olykor Pozsonyba az állomásfőnök édesapának családilag járó vasúti szabadjeggyel.

Hanem a három királyok korelnöke, Dohnányi Ernő „bennszülött” volt (Pozsony, 1877. július 27. – zenei történelmi dátum!). Annyira őshonos, hogy egy sokadik felmenőjének I. Lipót császár adományozott a török dúlta Felvidék újjáépítésében szerzett érdemeiért vagyonmentes nemesi címet (ez volt a legolcsóbb állami elismerés ama korban). Dohnányi Ernő kiváló karmester unokája oklevélbe foglalt jogon nevezi magát Christoph von Dohnányi-nak.

De most persze nem órára van szó, sem a náci által meggyilkolt ellenálló édesapjáról. Tárgyunk, egyszersmind alanyunk Dohnányi Frigyesnek, a pozsonyi katolikus főgimnázium matematika-fizika tanárának, a zenei szalont fenntartó amatőr

csellistának fiúgyermeke, ki ötévesen kotázta le első kompozícióját s nyomatékos tanújelét adta hamarost, hogy valósággal zongorázásra termett. Érettségijéig Dohnányi orgonált a vasárnapi diákmissén, majd egy Bartók Béla nevű, szintén szépreményű ifjúnak adta át, Pozsonyból távozván, e stallumot. Bartók kicsit bátyjának is tekintette, a kölcsönös rokonszenvnek a későbbiekben is lesz jele, számos.

A szülővárosához kilométerben legközelebbi konzervatórium (főiskola) a bécsi volt, Monarchia idején tekintélyben, rangban is első. Auer és Joachim, Nikisch és Richter a császárvárosban kapott felsőfokú képzést. Dohnányi Budapestet választotta s Bartók is az ő tanácsára teszi ezt négy év múltán, 1899-ben. Thomán István akadémiai professzor hallotta a gimnazista Dohnányit zongorázni s ennek mindmáig példátlan következményei voltak. 1894 szeptemberében jelentkezett zongora és zeneszerzés szakra a Zeneakadémián. A zongoristák felvételi vizsgáját lekeste, azonban az irodán kiderült, hogy rezervált helye volt a zongora tan szakon, mint valami helyjegy a vonaton, s egy teljesen formális meghallgatás után vitte osztályába Thomán. Zeneszerzésből szabályszerűen abszolválta a felvételt Koessler Jánoshoz, aki nélkül nincs 20. századi magyar zenei történet (Dohnányi, Bartók, Kodály, Weiner, egy másik műfaji ágon Jacobi Viktor, Kálmán Imre, Szirmay Albert).

Különös dolgok történnek vele már az első tanévben. Megkapja a Mária Terézia nevét viselő ösztöndíjat. Thomán egy hónapnyi tanítás után Beethoven G-dúr zongoraversenyét adja fel leckéül. Zongorista partneréül fogadja Hubay Jenő. S az első akadémiai tanév diákjának zongoraötösét 1895 tavaszán intézeti hangverseny műsorára tűzi ki Koessler, jóllehet a „megszólalás” akkor is – ma is – a végzősök privilégiuma. A professzor, Brahms híve s barátja, eljuttatja a művet eszményképéhez, Brahms, a bécsi Tonkünstlerverein elnöke pedig műsorra tűzi (1895. november 25.). Igaz-e, vagy sem, a dicsérő szót fukaron mérő Brahms így szól: „Magam sem tudtam volna jobban megírni”. A kvintett, a

műjegyzékben opus 1, hamarosan megjelenik Doblingernél Bécsben s e kiadó még további 16 Dohnányi-műnek lesz gazdája.

Mintha csak a rakéta emelte volna a karrierjét magasba. Alig múlt 20-éves és fél Európa ünnepelte máris a pianistát és zeneszerzőt. Bécs, Berlin, London – és sok más város – 1900-ban már Amerika is ünnepli Dohnányit. A 20-as években New Yorkban karmester-szerződéssel kínálták meg (nem hagyta itt Filharmonikusait). Gondolta volna, hogy '45 után, emigránsként oly keservesen fogadja majd be az Újvilág?

A fiatal Bartók szinte példaképének tartotta, tervezte a Zeneakadémia befejezése után, hogy Dohnányinál tanul tovább zongorázni, játszotta az idősebb barát számos művét. Ezt majd 1917-ben viszonzozza Dohnányi Ernő, fél szólóestre való Bartók-darab előadásával Budapesten. Megjegyzem, teljes félidőre való Bartók-darabot előtte senki pianista nem adott elő. A fiatal Kodály erős fenntartásokkal fogadta a zeneszerző Dohnányi teljesítményét. 1906–7 fordulóján volt mégis egy pillanat, amikor úgy látszott, publikációban találkozik a három mester. 1906 végén jelent meg Bartók–Kodály Magyar népdalok füzete, tíztíz népdalfeldolgozással. Egy második füzethez csatlakozott volna Dohnányi s ígért hozzá külföldi kiadót is. A terv azonban papíron maradt, csak Bartók írta meg a folytatásba szánt újabb tíz népdalfeldolgozást. Dohnányi majd 1922-ben készít egy sorozatnyi népdalfeldolgozást, nem feltétlenül makulátlan folklorisztikus források alapján. Sem a dallamok, sem a harmóniák, sem a kompakt későromantikus zongorafaktúra megoldásai nem illettek volna Bartók, Kodály feldolgozásai mellé.

Zeneszerző, pianista, pedagógus, karmester, a zenei közélet kiválósága. Önálló monográfiát igényelne Dohnányi Ernő valamennyi tevékenységi köre. Talán a 150. születésnapra ezek a munkák az az Amerikából múlt őszen hazatért – nem teljes! – hagyatéék feldolgozása-publikálása, a hazai közgyűjteményekben és irattárakban őrzött írásos dokumentumokkal való egybevetése alapján, tömérdek kutató munka elvégzése után lesz lehetséges. Teljes zeneszerzői életművének megismerése – ez előfeltétele a széles körű megismertetésnek – önmagában is roppant nehéz, hiszen hangjegyeit nem kevesebb, mint kilenc zeneműkiadó gondozta, a Rózsavölgyi mellett csupa külföldi, osztrák és német, utóbb amerikai és

angol cég nyomtatta ki. Sokukból nincs is az országban példány. Levelezésének, vagyis személyes megnyilatkozásainak lehető legteljesebb egybegyűjtése is embert próbáló feladat, hisz a 42 éve eltávozott Dohnányi postája címzettjeinek többsége sem él már és nem tudhatjuk, megőrizték-e lezármozottáik ezeket a papírokat, ha egyáltalán fellelhetők. Mindezt, és sok egyebet, nyilván serkenti-koordinálja az MTA Zenetudományi Intézet Dohnányi-Archivuma, melynek vezetője, Kiszely-Papp Deborah nemrég adta közre Dohnányi Ernőről írt becses kismonográfiáját. Változatlanul alapmű Vázsonyi Bálint tanítványi hűséggel és szeretettel készült nagy monográfiája (1971), második kiadása ez év októberében hagyta el a sajtót.

Mindazonáltal rengeteg a fehér folt itt. Eltűntetésükre nem vállalkozhatom semmiképp. Legkevesebb hangzó nyomot a karmester Dohnányi hagyott hátra; majd' 60 éve annak, hogy Budapesten utoljára vezényelt s hangfelvételt is alig örökített ránk. Magam zenekar élén soha nem hallottam, de egy 10–12 éves süvölvény emlékei amúgy is irrelevánsak lennének. Amit utóbb meg tudtam ragadni belőle, az a Filharmonikusok Elnökkarnagyának műsorpolitikája volt, a Zenekar folyóirat 2000 júniusi számában. Többet, mást azóta sem tudok, nem ismétlem meg tehát az ott leírtakat. Hadd hivatkozzam Szöllősy Andrásra, aki pár éve elmondotta, legnagyobb zenei élményei között őrzi Dohnányi IX. szimfónia-produkcióját. Márpedig, aki játszotta, énekelte, vagy – mint én – csupán hallgatta valaha is (magam Kleiberrel és Klempererrel, Silvestrivel meg a fiatal Mehtával, Ferencsikkel és Somogyival s következhetnék itt hosszú névsor) valódi értékén becsüli Szöllősy évtizedeken át őrzött emlékét.

A legkevesebbet a pianistáról tudhatnánk – a karmester Dohnányi mellett – hiszen már legalább 80 fele járnak, akik játékát hallották. Tanítványaiban azonban majd' fél évszázaddal meghosszabbodott a Dohnányi-éra. A zeneszerzői életmű felfedezését viszont szépszerével előlről kell kezdenünk. A két világháború között ő volt a legtöbbet játszott élő magyar zeneszerző. Szinte nem múlt el hét Dohnányi-kompozíció nélkül Budapesten. Jelen volt, legalább egy-két zongoradarabjával, hazai és külföldi pianisták jóvoltából. Játszották, mert kompozíciói művészi értékük mellett a hangszeres virtuozitás maximumának be-

Dohnányi Ernő kiadatlan kompozíciója (népdalfeldolgozás)

A Szegedi Mise első kottaoldala

mutatására kínáltak alkalmat. Amit a hegedűsök a 19. század komponáló vonósainak bravúrzenéiben leltek meg – Paganinótól Sarasateig és Wieniawski-ig –, arra találtak rá a zongora szólístái Dohnányiban, kétségtelenül újabb, ha nem is formabontón 20. századi „hangszerelésben”. Cziffra György volt utolsó mohikánja ennek; ő az 50-es évek elején balul sikerült disszidálási kísérlete után egy Váci utcai éjszakai szórakozóhelyen Dohnányival (is) kereste kenyerét bárzongoristai minőségben.

Lányi Viktor, ez a finom tollú és választékos ízlésű zenekritikus, pontos jellemzést ad a zeneszerzőről a Zenei Szemle Dohnányi-számában (1927. október–november, az 50-éves művészt köszöntő füzet).

„Csiszolt és kiegyensúlyozott stílus-gondolkodását, eufóriás hangulatvilágát tekintve, ma általában konzervatív komponistának tartják Dohnányit. Csak jó értelemben az, mert élő és aktuális minden, amit leír. Amikor első szimfóniáival, kvintettjével, trió-szerenádjaival, zongoraversenyével, gordonkára és zenekarra írt koncertdarabjaival, rapszódiaívaival, hegedű és csellószonátaival a biztos és fölényes tudás vértetében föltűnt a nemzetközi hangversenyzene porondján, nem kellett megtagadnia önmagát, hogy a szigorúan klasszifikáló német zenei közvélemény ítéletében pianista-hírnevéhez méltó előkelő rangot érjen el. Azt adta, ami lényege: pátosz nélküli közvetlenséget, elegáns ökonómiát, a bevett és elismert formák és formátumok nem szigorú, de nem is hagyományos, leginkább szeszélyesen játékos kezelésmódját [...] skurrilis humort, harmóniában, modulációban keresetlen, friss ötletgazdagságot, ritmusban, méloszban ízléses mértéktartást, amely érdeklődést és egyben respektust keltett anélkül, hogy fölidézte volna a magyar művészi produktumokkal kapcsolatban mindig kéznél levő, pusztai, paprikás romantikára célzó fráziskészletet. [...] Dohnányi igazi költő, szépségre szomjas művészlélek, akinek egyéni látása a muzsika alpesi és óceáni tájain fedezett föl és örökített meg intimségükben megkapó, gráciájukkal gyönyörködtető, finom és becses hangulat-értékeket.”

Erre a hangra élénken rezonált a 20-as, 30-as évek magas zenekultúrát fogyasztó közönsége, amelynek fülsértő és idegen volt Bartók megannyi Allegro – és Adagio – barbarója, Kodály földszagú népdal-monumentuma (beszédünkben, alighanem unikum ez a világ nyelvei között, a paraszt egyaránt jelent megélhetést adó foglalkozást és faragatlan bunkót). Hanem, amit a parányi Dohnányi-utcáról említettem volt, nevezetesen, hogy lakóháznak kapuja reá nem nyílik, nincs házszám, bár egy is, akinek ablakai a Dohnányi utcára néznek, vagy a Teréz körúton, vagy a Liszt Ferenc téren közelítik meg otthonukat, szimbolikusan persze, a zeneszerzői életműre vonatkozatható.

Méltán állapítja meg Vázsonyi Bálint: „[...] Dohnányi zenéje a legrosszabb esetben is kifogástalanul szerkesztett, ízléses és tetszetős; a legjobb esetben viszont minden nemzetközi mértéket megütő dísz és büsz-

kesége a magyar zenetörténetnek.” Aki csak egyszer is hallotta mives kamarazenét, versenyműveit, a Szimfonikus percek tűzijátékszerű sziporkáit, hozzá ellenpontul a megrendítően tiszta lassú tétellel, a Szegedi misét vagy a Stabat matert – és megannyi más alkotását –, megérzi-meghallja, hogy a Vázsonyi terminológiájában „legjobb esetek” inkább jellemzőek, semmint kivételek.

Van egy magyar szólás: „Aki utoljára elmegy, oltsa el a villanyt”. Nos, Dohnányi, legalábbis a magyar zenetörténetben, utolsóként ment el a romantikából. Utóvédje volt egy nagy évszázadnak, de nem teremtett zeneszerzői iskolát, hisz az utóvéd mögött csapatok nincsenek. Vigyázat! nem bírálatként állítom ezt, ténymegállapításnak szánom csupán. A Dohnányi utcában bejelentett lakó nincs egy sem, az általa emelt hangzó palotába utána villanyt nem gyűjtött senki. Pedig – kevéssé ismert ez –, a 20-as évek végétől zeneszerzés-művészképzőt is vezetett a Zeneakadémián. Tanítványai azonban nem hagytak maradandó nyomot a 20. század magyar zenéjén. Zeneszerzés-mesterkurzusának legnevesebb neveltje, Solti György, utóbb karmesterként jegyezte el magát a világhírré. A Dohnányit félgenerációval követők már teljesen más utcát kerestek: Jemnitz Reger és Schoenberg irányában, Lajtha rövid avantgarde korszaka után a franciák felé tájékozódott, Kósa, bár kedvelt zongoranövendéke volt Dohnányinak és pártfogását hathatósan élvezte a Filharmonikusok hangversenyein, teljesen egyéni, saját hangján komponált. Akik pedig egy-másfél generációnyi távolságra születtek tőle, igazodási pontnak Bartókot és/vagy Kodályt tekintették.

A pályakezdő Bartóknak, mint azt Vázsonyi apróra kimutatja, még iránytűje volt Dohnányi (is). Kodálynál is kihallható – például a Hány-muzsikában – a korelnök egy némely hangszerelési sziporkája. Hatásnak ennél talán mélyebb, hogy Kodály hármis miséjének (Csendes mise orgonára, Missa brevis öt szólistára, vegyeskarra, orgonára, ua. zenekari foglalatban; 1942–1948) visszatérő fő témája hangról-hangra egyező idézet Dohnányi Szegedi miséje Offertorium-tételének 39. s. következő ütemeiben háromszor ismétlődő, a Dóm-avató zenében kíséző funkcióban szolgáló, dallama.) A fogadalmi templom avatására 1929-ben kiírt pályázat egyhangú nyertese volt Dohnányi Ernő, a szűriben részt vett Kodály Zoltán.)

Közönségét nem különösebben foglalkoztatta, miként viszonyulnak kompozíciói a „három királyok” két másik tagjának mű-

veihez. Sem az, hogy Kodály kórusaival a zenekultúra mélyrétegeibe hatolt, miként Bartók is, az alsó- és középfokú zenetanítás fórumaira komponáló, bár instruktív műveit lassan és vonakodva fogadta be a zeneiskola. Hiába ajánlotta azokat a Zenevilág című folyóirat a múlt század első évtizedében, közölve, hogy hanyadik osztályban javasolja tanításukat, a zenetanárok figyelmébe. Dohnányi a cappella kórust, kezdőknek-haladottabbaknak való instruktív darabot nem írt. Ez sem bírálát, csupán ténymegállapítás. Ő az Operaház meg a Zeneakadémia hallgatóságának alkotott.

Heves vitatéma volt hosszú ideig, magyar zeneszerző volt-e vagy Budapestre honosított német. Tény, hogy opus számmal ellátott dalciklusai csupa német versre készültek, akár első operája, a Simona néni. Voltaképp A vajda tornya, meg a Tenor is német librettó magyar fordítására született. 1907-ben, Bartók nagy örömeire feldolgozókkal részt vett volna Bartók–Kodály Magyar népdalok című 1906 végén megjelent füzetének folytatásában. Bartók, Dohnányi, Kodály közös címlapon. Gyanítom ebben benne lehetett Gruber Emma, a majdani Kodályné keze is, mivel ő egyaránt lelkesedett mindhárom zeneszerzőért. Hanem ez csupán terv maradt, alighanem azért, mert az első füzet iránt sem volt semmiféle érdeklődés – 30 év alatt fogyott el az első kiadás 1000 példánya. A több változatban is ismert Ruralia hungarica, op. 32/a, b, c (1923-24), hogy ismét Vázsonyit idézzem: „... a mai napig a magyar népdal legsikerültebb szintézise a későromantikus harmónia- és érzelmevilággal. Semmi kétség: Dohnányi itt már nemcsak »zenél«, de félreismerhetetlen magyarsággal is megszólal”. Azonban kicsinyesen méricskélneknék, ha azt striguláznanánk, mennyire érintette meg a népdal világa. Kimutatható, mennyire anyanyelvén deklamálnak, vagyis „beszélnek” a hangszerei. Mára talán elfogadható, hogy magyar és európai volt, akár a másik két „király”, csak más eszközökkel. Alighanem őszintetlen lett volna a zenéje, ha subába öltözteti a tulajdon, szuverén világát.

Nem került a köztudatba, mert a Kodály-levelek Legány Dezső szerkesztette kötetének (Zeneműkiadó, 1982) jegyzetanyagában olvasható, hogy az Új Barázda című lap 1920. karácsonyi számában megjelent hosszú interjú kontrollra kapott szövegéhez Dohnányi kiegészítést fűzött, írván: „Meggyőződésem, hogy magyar műzenénk csak akkor lesz, ha a magyar népdalt ismerni fogjuk, s ez csak akkor lehet, ha Bartók és Ko-

dály gyűjteménye ki lesz adva, ami az állam segítsége nélkül nem lehetséges.” (435. o.)

A teljes interjút nem ismerem, olvastam viszont egy 1943-ból való interjút, amelyben Dohnányi a magyar zene második hetén bemutatott új kompozíciók hallatán csalódottságának ad hangot a népzene kompozitorikus alkalmazását illetően. Famulusa, Gaál Endre vitatkozik ezzel a Magyar Nemzetben 1944 elején, majd 1946-ban, a Nemzeti Parasztpárt napilapjában, az Igaz Szóban Járdányi Pál. Ha meggondolom, mint süllyedt el a Magyar zene hetének bemutató-sorozata, utólag igazolva látom Dohnányi kételyeit.

Túlzás nélkül állíthatom, a két világhégés között Dohnányi Ernő volt a legnépszerűbb zeneszerzőnk. 1944 végétől 1954 októberéig egyetlen hangot sem játszottak tőle Magyarországon. Háborús bűnössé nyilvánította egy ideiglenes listán 1945 februárjában a Debrecenben működött ideiglenes kormány. A listáról ősszel lekerült a neve – a részletekre majd visszatérek még –, de klasszikus kabátlopási ügybe keverték teljesen ártatlannul. A vádat ugyan ejtették, de rövid úton ad acta tettek a zeneszerzőt, mert ki tudja, mi is volt azzal a kabáttal. Súlyosbította a helyzetet, hogy Dohnányi, 70-ik évén innen és túl, mint valami legújabbkori Bolygó hollandi keringett Európában, Dél- és Észak-Amerikában, míg végre, 1949-ben, Floridában lelt otthonra. Addigra hermetikusan zárt a vasfüggöny, stílusunktól, irányzatunktól függetlenül mind eltűntek a műsorról a túlparton élő zeneszerzők, hacsak nem voltak hazájuk kommunista pártjának tagjai. Ilyen alapon reprezentálta a brit zenét Alan Bush – van, aki e nevet ismeri? –, miközben Britten a süllyesztőbe került. Eltűnt Stravinsky,

Hindemith, Honegger, a bartóki életmű jelentékeny része is. Zsdanov „esztétikájának” áldozatául esett mind, mint burzsoá, dekadens, formalista művészet. Különösen gyanúsak számítottak nyugati emigrációban élt muzsikuskaink, kikről ajánlatos volt rosszat vagy semmit mondani.

Tíz év a történelemben múltó pillanat, roppant hosszú idő azonban a zenei gyakorlatban. Dohnányi műveit sikerült teljesen elfelejteni már, ha a „siker” megfelelő kifejezés. Tátrai Vilmos emlékezete őrizte meg, hogy vonósnégyesének moszkvai vendégszereplésekor szovjet muzsikuskok kérdezték tőle, Dohnányit miért nem játszanak. Sztálin halála után történt ez – nálunk Nagy Imrének hívták a miniszterelnököt –, az olvadás kora volt, Ilja Ehrenburg regénycíme nyomán.

Ujfalussy József akadémikus, anno a Népművelési Minisztérium Zenei Főosztályának vezetője elevenítette fel a Dohnányi-monográfus által iniciált, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem és Zenetudományi Intézet s annak Dohnányi Archivuma által október 31-én rendezett négy órás ke-rekasztal-beszélgetésen, mint kereste őt a hivatalában Hajdú István, legendás zongorakísérőnk és kamaramuzsikuskunk – egykori Dohnányi-tanítvány –, kérdezvén, előadható-e a némaságra ítélt zeneszerző, jelesül op. 1 jelzésű Zongoraötöse. Természetesen zöld utat kapott, hisz semmi nem állt oly távol Ujfalussytól, mint a perzekutor-esztétika. Ezek után 1954. október 12-én Tátraiékkal eljátszotta a művet. (Joggal hívta fel a beszélgetést irányító Vázsonyi a kontrollálatlan memória veszélyeire a figyelmet, mikor e sorok írója Szegedi Ernő pianistánkunk tulajdonította Hajdú István érdemét. Nem mentség, csak magyarázat, hogy bennem Szegedi és a Tátrai kvartett 1977-ben készült lemezfelvétele hagyott nyomot, amelyen Dohnányi zongoraötöse szül, igaz, az op. 26 jelű 2. kvintett.)

Miközben időnként igen heves vitában – heves volt, hisz magunk között voltunk az Egyetem tanácsstermének Dohnányi-portréja alatt – próbáltuk körüljárni a ke-rekasztal alanyának és tárgyának méltó helyét zenekultúránkban, a döntő szót – egyetlen szót – Ujfalussy akadémikus mondta ki. Ez pedig a zeneszerzői életmű revitalizációja. A kompozícióknak vissza kell kerülniök a zenehallgatók tudatába; egyszerűbben: játszani kell Dohnányit, mennél sűrűbben. És – ezt már magam ten-

ném hozzá – nem csak egy évforduló, nálunk nem ritka szalmaláng-ünnepén.

Az olvadás korát említettem az imént, de Dohnányi partitúráin nem engedett fel a jégpáncél. A teljes Bartók revitalizációja volt napirenden; megbírta volna a zenei élet a Dohnányiét is, lehetett-szabadott volna játszani, ha Bartókért nem a hivatalosság ellenállását kellett volna, kivált Nagy Imre eltávolítása után, leküzdeni. 1954-ben elhangozhatott A csodálatos mandarin szvit, egy évre rá koncertszerűen a teljes pantomim-zene. 1955 őszén írók, muzsikuskok, a szellem más kiválóságai sok más mellett követelték a legfelsőbb pártvezetés-től a Mandarin színpadi felújítását. A roppant nyomás eredményeként elkészülhetett az új változat, de a főpróbák hetében – erre a dalszínház történetében nem volt példa – cenzúra-bizottságot küldött az egypárt annak eldöntésére, nem veszélyezteti-e az államrendet Bartók „erkölcstelen” alkotása. Végül nem lehetett ismét betiltani. Ezekben az években tért vissza Stravinsky, Hindemith, Honegger, sok más száműzött nagy mester koncerttermeinkbe.

Dohnányi zenéjének azonban nem volt ügyvédje. Teljes rehabilitációját valójában Vázsonyi 1971-ben megjelent monográfiájának köszönhetjük. Hanem addigra – illetve már jó tíz év óta – a magyar zeneszerzés keresett Dohnányi nemes konzervatívizmusa-tól, meg kiüresedett folklorizmustól is messzire vezető új utakat. Voltaképp a 90-es évekre változott kedvezőre recepciójához a zenei klíma. Addigra már visszalendült a komponálás stílárís ingája az avantgarde-tól a mérsékeltébb, hagyományörzőbb hangok keresése felé. De, miként Táraira csodálkoztak rá moszkvai muzsikuskok 1954-ben, miért nem játszuk Dohnányit, azonképp lepődött meg 2002 tavaszán a már rég nem moszkvai lakos Rozsgyesztvenszkij, miként lehetséges az, hogy ő mutassa be Magyarországon, ily nagy késedelemmel, Dohnányi 1956-ban véglegesített II. Szimfóniáját.

Teendő van tehát bőven, kamatostól törlesztendő tetemes adósság, tán negyedszázadra való, hogy elmondhassuk, nemcsak a hagyaték tért haza, Dohnányi hangjegyei is a zenei gyakorlatban, meg a tudományos elméletben. És még nem is szóltam a hangjegyek megszólaltatójáról, tanítójáról, a zenekultúra-teremtőről, a szervező személyiségről. (Folytatjuk)

Breuer János